

Zejna Šarić, studentica IV godine Fakulteta političkih nauka na Univerzitetu u Ankari, smjer međunarodni odnosi, Republika Turska

PET DO DVAN'EST

M kao mora, kao mučnina, kao Misao. Teška, opora, divlja. Uvlači se lukavo u svaku moju poru, a Ja, *skladno srezana gomila kamena od jedanaest lukova širokog raspona*, nemoćna pred njenom najezdom, predajem se i prepuštam da me vodi, skoro pet stotina ljeta u prošlost, da tu tražim odgovor na pitanje koje mi stoljećima razdire ionako pokidanu utrobu. Koliko je Bože, strašan morao biti taj grijeh bosonogog, crnomanjastog dječaka iz Sokolovića, pa da mene, nevinog i čistog, mene, čija je jedina krivica što se rodih iz njegove misli, čežnje i želje, stoljećima držiš u ovoj neizdržljivoj patnji?

Šta li si toliko zgriješio, o ti, nesretni dječčače?!

M kao megdan, kao mač, kao moć, kao Mehmed-paša Sokolović. Bosonogi dječak, pod čijim nogama desetljećima leža veliko Osmansko Carstvo. Mehmed iz Sokolovića, iz Višegrada, iz Bosne. Musliman, Bošnjak, veliki vezir. Mehmed, glavni razlog moje boli. Lične krivice ni pred Bogom, ni pred ljudima nemam. Ispaštam zbog tuđeg grijeha. Njegova, jer sam u njegovoj misli začet.

Šta li si toliko zgriješio, o ti, nesretni dječčače?!

M kao mir, kao mimar, kao mermer, kao Ja. Most. Čuprija. Rođen prije tačno čet'ri i po stoljeća. Više iz čežnje i želje, manje iz potrebe.

Ah, puste li sreće da nisam!

Rodih se u Višegradu. Na Drini. I ostah tako, nikad do kraja napisana knjiga, nikad do kraja otpjevana pjesma. Vazda na granici između stvarnosti i ludila. Nadživih i careve i carevine i vojske i vojskovođe i obične ljude, prosjake i bogataše. I evo, zlu misao slutim, nadživjet' ću i vas.

Ah, puste li sreće da neću!

Pišete o meni priče, pjesme, romane, a ne poznajete me. Vidite moju skladnu građu, veličinu, sjaj. Ne vidite moju izvraćenu, spaljenu utrobu.

Ne čujete kako jecaji, hiljada i hiljada onih, što su stoljećima, bez ikakve krivice, iz mog zagrljaja odlazili u Nepovrat, kliještima čupaju svaki dio moga Bića i na moje uči zabadaju svoje kandže u živo meso.

U sopstvenoj lomači gorim!

No Vi to ne vidite, ne osjećate, ne znate. A i kako će te znati kad' Spavate?!

Iz Drine me progone suze, progone me sudbine, neostvarene želje, izdaje, prijateljstva, naivnosti. Progone me čitave porodice, generacije..

Drina, moj ortak. Sestra po sudbini. Vijekovima nerazdvojni. Drina i na Drini ćuprija. Kao Bosna i Bošnjaci. Kao Bošnjaci i genocid. Kao genocid i zaborav. Razdire me stid što sam Svjedok. Stoljećima nijemi Posmatrač Ljudske izopačenost. Razdiru me Drinini valovi. Je li Vi uopće slutite da oni na plećima svojim, u svijet nose najveću grobnicu na svijetu?

Šta li si toliko zgriješio, o ti, nesretni dječake?!

*

Emel će doći tačno u osam. Kao i svi drugi užurbano će preći preko mojih izranjavanih pleća, na kojim nosim teret čitavog jednog svijeta. Udijelit' će po navici, sadaku starici što sjedi uz jablan i produžiti prema kafani, na drugu stranu Mosta. Tog trenutaka će me, valjda zbog tog veličanstvenog čina ljudske milosti, bol nakratko uminuti. A onda opet, k'o u najstrašnijoj noćnoj mori, izlaziti će slova i k'o handžar probadat svaki dio moga Bića. Redat će se slova, iz svakog slova dobro znana riječ, ime, iz svake riječi posebna priča....

M kao Murat Ušanović, Mehmed Kadrić, Midhat Bogunić..M kao musliman, kao milost, kao Minhen..

*

Glavni državni studentski dom u Minhenu. Juni trinaesti, godina hiljadu devetsto osamdeset četvrta. Skoro duž čitave studentske kantine stoji zgusnuta gomila, već na prvi pogled, izrazito nervoznih mladića. Neki već satima čekaju svoju porciju skupo plaćenog ručka. Dan je sparano. Kolona jedva da se pomjera. Mladići postaju sve nervozniji. Crnomanjasta prilika razmišlja da se izdvoji iz reda. Ukoliko odmah ne krene, bit će skoro pa nemoguće stići na početak, sedmicama s nestrpljenjem iščekivane utakmice. Međutim, ipak odustaje. Sljedeći je na redu. Ispred njega, plavokosi mladić. Prvi put ga vidi. Prema njegovim *nepogrešivim procjenama na prvi pogled*, devetnaest do dvadeset dvije godine, nema više.

Mladić na slabom, skoro nikakvom njemačkom, objašnjava da neće krompir pomiješan sa jajima, kako mu već to daje kuhar, već samo krompir. Spominje neki post. Kuhar ga ništa ne razumije. Mladić uporno ponovo objašnjava treći, četvrti put. Kuhar ga opet ne razumije. Atmosfera je dovedena do vrhunca. U koloni se već osjeti otvoreno negodovanje. Plavokosi, sad već svima jasno stranac, od muke i očaja, počinje na svom maternjem, srpskom, da pojašnjava da je danas pred vaskršnji post i da on ne može jesti jaja. Kuhar je potpuno izgubljen. Naravno, ništa se nije promijenilo osim što kolona već počne da divlja. Neočekivano, crnomanjasta prilika se uključi u razgovor i plavokosi mladić konačno dobi tanjir. Na njemu je porcija dugo čekano krompira-ovaj put bez jaja. Red se konačno nastavi. Spašen od razjarene gomile nervoznih studenata, ne uspjevši da se suzdrži, a da na svome, jedva razumljivom njemačkom, ne priupita do minut prije, samo običnu crnomanjastu priliku, a sada već *Velikog spasioca*, kako ga je uspio shvatiti, i naravno napomenuti, da mu je neopisivo zahvalan, za ono što je do minut prije učinio.

Uz smiješak, sa druge strane, stigao je kratak odgovor.

-Mustafa Kadrić, Bosanac.

Plavokosom mladiću, usne se razvukoše u blagi osmijeh.

-Vladimir Stefanović, Srbijanac.

Pogled pun ljubavi, razumijevanja, suze, zagrljaj, gomila emocija kakva se može vjerovatno osjetiti samo onda kad među hiljadu stranca naiđeš na *nekog svog*. Isprekidano, nepovezano, bez ikakvog reda i smisla, presretni mladić, pričao je čini se, čitavu životnu priču. Doš'o na proljeće. Studira medicinu. Jezik, k'o što se dalo zaključiti i nije baš jača strana. Sam je, teško se snalazi, onako kako to valjda inače i ide u tuđem svijetu, daleko od domovine.

Ruka u ruci. Poziv na kahvu, tu u baru preko puta, poziv na prijateljstvo, tu u Minhenu, u Njemačkoj, u zajedničkoj zemlji Jugoslaviji, na bilo kojem mjestu u čitavom svijetu, za danas, za sutra, za čitav život, za sva vremena.

-Jel' idemo, -ponovo upita Vladimir, - tu preko puta, kažu da su najbolje kave, istini za volju, nisu ko naše, al' šta je tu je..

Mustafa baci letimičan pogled na sat. Ionako je zakasnio. Utakmica je davno počela.

Bilo je tačno, pet do dvan'est.

*

Još malo pa ću ugledati Emela. Proći će tačno u osam, i na moment umanjiti moju muku. Zastat će na mojim plećima, podignuti ruke uvis, prošaptati samo sebi znanu molitvu. Bože, da li on uopšte sluti da je tu, ispod njega, najveća plutajuća grobnica na svijetu? Ne znam, al' vjerujem da umanjit' će mi boliti njegove ruke, visoko podignute ka nebu, u obliku velikog V. Smirit će me to njegovo šaputanje. Zapamtit ću sve što će reći, kao što od postanka pamtim sve što je vezano za ovu Kasabu, svaki događaj, svaku priču, sudbinu, riječ, slovo...

V kao Vasiljević Mitar, V kao Velika Srbija, kao Vilina vlas, V kao.. Višegrad....

*

Višegrad, kasaba na istoku Bosne, maj deveti, godina hiljadu devtsto osamdeset osma.

Merjema je uredno prvo pomela svih pet, starih debelih ćilima, koliko ih ima u kući, a onda, svaki napose dobro iščetkala hladnom vodom. Još jučer, dok su mati i Fatima, spremale kadaif i baklavu, oprala je prozore i pomela predkućište. Ono njeno, *ne ide mi od ruke slatko*, kad bi u staru kuću poznatih višegradskih Kadrića, svračali musafiri sa sve četiri strane svijeta, znalo ju je često koštati debelih žuljeva na prstima, što nekad trajaše i sedmicama poslije. Merjema se nije bunila. Barem ne tog maja, 1988 godine. Brat Mustafa, najstarije dijete u Kadrića, konačno se vraćao iz Minhena. Dolazio je iz svjetske metropole, u svoju kasabu, Višegrad. Dolazio je kući.

-Još koji dan i eto mog *Mustafe*, govorila je mati Hasna, po komšiluku. *Doće' s njime i jaran mu, Srbijanac, plaho ti se, oni paze. Eto, moja ti, sad će četr'i godine, kako su u tom bijelom*

svijetu jedan s drugim. Ne razdvajaju se. De jedan, tu i drugi. Pita me u mene Mustafa, smijel' doć' i on. Ma đe ne smije, kažem ja njemu. U našoj kući je vazda bilo bujruma za svakog Božijeg roba, pa biće i za njegov'. Kol'ko god hoće nek' ostane, vala ništa ne smije da mu fali.

I uistinu, Vladimiru Stefanoviću, Srbijancu, pet dana u kući, kako je u više navrata volio s ponosom da istakne, najboljeg prijatelja, Mustafe Kadrića, nije falila ni najmanja sitnica. Od trenutka kad je zagazio crnim lakiranim cipelama na stari, kuhinjski, samo sat prije dugo četkani tepih, pa sve dok nije izašao iz kasabe, u kući poznatih višegradskih Kadrića bi čašćen na najbolji mogući način.

Peti dan, poslije doručka, Mustafa Vladimira otprati do stanice. Dade obećanje, da će prvom prilikom i on njemu doći u Srbiju, a da će do tada, k'o što i priliči najboljim prijateljima, svakako ostati u kontaktu. Vladimir još jednom pohvali Višegrad, skladnost davno izgrađenog mosta, Mustafino gostoprimstvo, koje nikad k'o ni njegovo prijateljstvo, nit' hoće nit' može zaboravit. Na ulazu u autobus obeć'a da će svakako ponovo doći i uz smijeh napomenu, da on vazda drži do svoga obećanja, pa nek' se Mustafa ne iznenadi ako ga uskoro, bez najave, vidi na kućnim vratima. Autobus krenu.

Bilo je tačno pet do dvan'est.

*

Skoro će osam. Iz Drine izbijaju glasovi, plač, galama. Drina ruši obale valovima. Opet sam na granici između stvarnosti i ludila.

Uskoro će naići Emel. Dobri, naivni Emel. On ne vidi moje bolove, znam da su mu osve strani, nedokučivi. Negdje je čuo nešto o njima, al' ih još uvijek ne poznaje, nema osjećaja za njih, nit' zna nit' razumije.

A i kako će znati kad Spava?!
Kako će znati, kad Vi Spavate?!

Dakako, puno je lakše zaboraviti, pobjeći, nego dopustiti, da se uvlače u te vaše, uređene mirne živote, na koje ste navikli.

Ja, *skladno srezana gomila kamena*, ne mogu pobjeći, ne mogu zaboraviti, ne mogu živjeti neki drugi život. Ne može niti Drina i eto baš zato sad ruši obale svoje valovima. Iz nje izbijaju, hiljade glasova djece, žena, starca, Bošnjaka, muslimana, zemljaka velikog vezira, još većeg Carstva. Oni su, Nju, najveću plutajuću grobnicu na svijetu svojom lahkovjernošću, stoljećima, neumorno stvarali. Njihove sudbine, želje, snovi u trenucima postase puki jecaji.

Vi to ne vidite, ne osjećate, ne znate.
A i kako će te znati kad' Spavate?!

I oni su Spavali.

Zato Ja sagorijevam iznutra, sam sebe pretvaram u živi oganj i u njemu, stoljećima živim umirući.

Šta li si toliko zgriješio, o ti, nesretni dječake?

Kažnjen sam zbog tvoga grijeha, da pamtim, da ne zaboravim nijednu sudbinu, nijedan korak, pokret, izgovorenu, riječ, nijedan pogled, slovo..

H kao Hastor Abid, Hastor Agan, H kao Hakija Tutić, kao škola Hasan Veltovac,... H kao hljeb..

*

Nijedan svjetski filozof, od Euripida, preko Pitagore, pa do Aristotela, dok je stvarao najveća svjetska djela, nije mogao ni na kraj pameti zamisliti koliko filozofije može stati u deset grama hljeba. Ko bi rekao da se čitava jedna nauka krije upravo tu, ni manje ni više, u samo deset grama hljeba.

Višegrad. Grad *više* grada. Grad *povrh* grada. Grad izvan prostora, izvan vremena, izvan bilo kakvog smisla i poretka. Višegrad, april dvadeset i peti, godina hiljadu devetsto devedeset treća.

Mustafa Kadrić, diplomirani inženjer arhitekture. Bošnjak, musliman. Mustafa koji je Borac, al' nema čin vojnika.. Jer on nema uniformu, nema pušku, nema vojnu jedinicu, komandanta. Mustafa, koji nikad nije tražio nit' jedno, nit' drugo, nit' treće. Što će mu to, kad je to potrebno za rat, a Mustafa živi u *miru i blagostanju*. Zato Mustafa ima patike, bijelu majicu i crnu trenerku. Kako je preko noći izašao iz *blagostanja* i došao u bezvremenski prostor, još nikako ne može da shvati. Uostalom, zar je uopšte bitno. Razmišljanje o tome samo odvrća od razmišljanja o ključnoj stvari. Deset grama hljeba. Toliko je dovoljno da se preživi. Ne on, nego Merjema. Sestra. Merjema koja u sebi nosi dijete. Život. Mustafa traži deset grama hljeba za novi Život. I zbog toga je on Borac, iako nije vojnik. Zbog toga, svaki dan detaljno proučava proces prelaza sa jedne na drugu obalu Drine. Danima, mjesecima, u nedogled tako. Činilo se da bi to moglo potrajati još čitavu godinu, dvije, beskonačno. Al' ipak ne potraja. Beskonačnost, odjednom posta tako blizu.

Nažalost, u jednom momentu nešto se omaklo u onom čitavom, svakim danom iznova, dugo planiranom procesu. Dogodi se pogreška, nepredviđena situacija, neko poviknu -Stoj!- i eto, baš tu, poče Kraj.

Osta u prašini deset grama hljeba, osta želja za Novim Životom.

Prvo osnovna škola Hasan Veltovac, kasnije Kasarna Uzmanica, na kraju most Mehmed-paše Sokolovića. Na Drini ćuprija.

*

Dvije iza leđa svezane ruke na jednoj, dvije sa puškom u ruci na drugoj strani. Dva pogleda. Jedan pun nevjernice, iščekivanja, nade, vjere. U Život i za Život. Drugi hladan, odbojan, prazan. Dva tijela, jedno naspram drugog. Jedno sjećanja. Riječi koje odjekuju. Godine zajedništva. Povjerenja. Istinske ljubavi, vjerovanja, ispunjenih obećanja, velikih riječi..

Pokušava, činilo se čitavu vječnost Mustafa, da u tom praznom pogledu pronađe, makar trun pravdanja, žaljenja, ohrabrenja. Jedan jedini pokret rukom, neprimjetni osmjech. Bilo kakav znak da je greška, da nije onako kako izgleda, da će se uskoro sve završiti.

No gle, zle li sudbe ljudske. Ne pronađe na dobro znanom licu ništa osim ledene smirenosti, koja se nikako ne uspje uklopiti u vrijeme, prostor, svijet..

Posljednji atom nade, beskonačne želje i na kraju, udar od valove.

*

Reci komandantu da dođe, mora potpisat izvještaj. Treba što prije javiti u štab, da je dio terena očišćen – reče Jastreb, vojniku do sebe.

Kojem komandantu?-upita vojnik, sjetivši se da imaju dva. Stari i onaj što je stigao juče.

Onaj novi, bio je sad na Ćupriji. Doš'o juče i odmah predvodi čitavu akciju. Slušam ga jutros, kaže, izvest će iz Kasarne zasad prioritete, kad gledaj, ono pola Kasarne *očišćeno*.. Tak'i su ti ovi preko Drine. Ne *peljaju* se k'o ovi naši..

A i ovaj je iz Srbije?-nastavi znatiželjni vojnik,

Jest, tako rekoše. Stefanović. Vladimir Stefanović, Srbijanac.

*

Emel je davno preš'o preko ćuprije na drugu obalu Drine. Smjestio se na svoje mjesto. Po običaju već ispio *dvije, tri čašice*. Želio je naručiti još jednu, nešto reći o korupciji, kriminalu, besmislu života i svega što se veže za njega, al' neko ga potapša po ramenu.

-Miša, upoznali smo se prošle godine, na aerodromu u Londonu, sećate li me se?

-Naravno, zar je moguće da zaboravim,- ljubazno odgovori Emel.

-Obećao sam da ću vas posetiti, i eto vidite, došao sam. Istina put me nanio, a onda se setih da ste rekli da živite ovde, pa kažem sam sebi, onog divnog mladića definitivno moram da pronađem.

- Baš lijepo od vas- sa osmijehom na licu izusti Emel. -Jako mi je drago što ste došli, ionako kao što vidite, nemam društva.

-Ovaj lokal se ranije zatvara čuo sam, pa da pređemo u neki drugi, nešto da popijemo, kad smo se već ovako lepo pronašli.

Emel ovaj put ne stiže odgovoriti.

Negdje iza šanka dopirao je glas Gazde,

- Gospodo Vrijeme je za Čišćenje. U što skorijem roku morate napustiti Objekat.

Gosti su polako počeli Odlaziti. Miša je još uvijek gledao u sagovornika, iščekivajući odgovor. Nebo iznad Višegrada odjednom se prolomi. Počela je oluja.

Emel, razmišljajući šta da kaže iznenadnom gostu, baci letimičan pogled ka satu što se jedva nazira u Oblacima Kafanskog Dima.

Bilo je tačno pet do dvan'est.